

Entorn d'una estètica de l'esport

Així com tot bon artista ha de descobrir-nos l'autèntica naturalesa de les coses, i aspirar a canviar la realitat; el conjunt de l'esport, com a moviment artístic, ha d'assenyalar-nos el genuí funcionament de la realitat social i aspirar a regenerar el món.

Encara que el terme *estètica* té diversos significats especials, en el context de les ciències socials és utilitzat preferentment per designar el conjunt d'investigacions que es troben relacionades amb les arts. *Estètica* és l'estudi del comportament i l'experiència de l'home en crear art, en percebre i comprendre l'art i en ser influït per l'art. L'art és el mitjà que promou una fusió de l'individu amb el tot; l'home, per depassar els límits que li imposa la individualitat i convertir-la en social ha d'apropiar-se d'altres experiències que l'atreguin poderosament i així poder compartir-les i sentir-les amb els altres éssers. L'estètica manté una estreta relació amb l'art mitjançant la bellesa, la satisfacció, l'harmonia i les emocions que provoca una obra d'art; el gust és l'instrument de què disposem perquè una obra d'art ens agradi o ens desagradi, ens emocionï o no, i en funció d'aquestes íntimes i intransferibles sensacions emetem un judici estètic sobre allò que observem. L'esport és una manifestació humana que esdevé una obra d'art, en la naturalesa de la qual es troba subjacent l'espectacle esportiu que concita enormes mostres de satisfacció, emoció i adhesió gairebé arreu del món, i configura per dret propi un art esportiu i, en conseqüència, una genuïna *estètica esportiva*.

I

Des del punt de vista històric, hi ha hagut moltes civilitzacions que han considerat el model del cos i les seves manifestacions corporals com un valor estètic de primera categoria. Fins i tot alguns pobles primitius han valorat més la bellesa plàstica que no pas l'eficàcia en les pràctiques lúdiques agonístiques. En la nostra època, l'esport es decanta indefectiblement pel rendiment, en detriment de la bellesa, perquè la bellesa deixa indiferents la majoria de practicants i espectadors, l'admiració s'adreça sobretot a l'eficàcia i al poder corporal i mental, i valora amb exclusivitat el triomf per damunt de qualsevol altra consideració d'ordre estètic.

En el moment d'analitzar sota el calidoscopi de l'estètica l'esport institucionalitzat, apareixen els primers interrogants: per què es dona una adhesió massiva del públic a l'espectacle esportiu i a la pràctica de l'esport? Per què hi ha aquest enorme interès pels grans esdeveniments esportius: Jocs Olímpics, Campionats del món, Jocs Panamericans, Torneigs de Tennis, etc.? Perquè l'esport és primer que tot un relat èpic, una bella història, on s'encreuen l'emoció, la imaginació i la màgia que hi són inherents.

Però, per què és una bella història? L'esport és bell en si i per si –Pierre de Coubertain, restaurador i impulsor dels Jocs Olímpics moderns, gosa fer l'afirmació ontològica de l'esport com a bellesa en el primer vers de la seva *Oda Olímpica*, que diu així “Oh, esport!, tu ets bellesa”–, però no és bell en virtut d'alguna cosa externa, per la qual cosa cal definir la naturalesa de la seva estètica. L'estètica de l'esport consta de dues parts: en primer lloc és una estètica de la comunicació –què hi ha de bell en l'esport? Què ens n'atreu?– En segon lloc és una estètica de la creació –on és l'obra? I l'autor? On rau l'originalitat de l'obra?

L'essència de la bellesa de l'esport enclou l'ordre, la proporció, la simetria, l'harmonia... que són fonamentalment interaccions que no poden ser identificades únicament mitjançant els sentits; aquests només són agents que actuen a través de l'esperit. Per tant, no són els sentits, sinó l'esperit allò que copsa la bellesa i que posseeix l'experiència de l'estètica de l'esport.

L'esport és un espectacle en què l'esportista es comunica amb els espectadors posant-se a prova en un conflicte amb un altre/a esportista de nivell competitiu similar; ambdós desenvolupen tasques semblants i el paper de les expectatives hi aconsegueix una funció important. Si busquem les estructures racionals que fonamenten l'estètica de l'esport amb la comunicació i la seva força d'atracció i expectació, descobrim el següent:

II

L'esport és una manifestació que té un aspecte plàstic i coreogràfic formidable. Als espectacles esportius l'espectador pot contemplar una agradable combinació d'actituds, moviments col·lectius, formes i colors que proporcionen indubtablement un efecte estètic espectacular i, doncs, bell i agradable. Es tracta del plaer extern de les sensacions.

L'esport és una activitat que promou un codi ètic definit. La pràctica de l'esport o l'espectacle esportiu comporten en el seu *currículum ocult* els valors de l'esport que corresponen als valors de la Modernitat: treball, esforç, disciplina, respecte, igualtat, sentit d'equip, esperit guanyador, acceptació de la derrota, superació, progrés, rècord, competir, etc. L'esport forja el caràcter dels esportistes i inculca els valors que comporta l'esport. La competició produeix excel·lència, i indueix els esportistes a l'esforç, la superació, el progrés i la marca personal, mostra els límits i les potencialitats de cadascú i proporciona la seguretat i l'autoestima necessàries per al creixement personal. L'esport, com a microcosmos de la realitat social, si és interpretat correctament, es pot convertir en un excel·lent laboratori lúdic que prepara per a la vida.

L'esport és una pràctica humana i civilitzada. L'esport és una manifestació humana practicada per esportistes i seguida amb expectació pels espectadors, que es fonamenta en un conflicte competitiu en el qual l'agressivitat i l'esforç extrems han de compatibilitzar-se amb el respecte a les normes i als rivals en l'afany de victòria. Els valors humans ressorgeixen en el conflicte esportiu i també n'apareix la degradació quan el partit o la competició degenera. L'esport gaudeix d'un instrument original que neix en els seus orígens durant l'Anglaterra vuitcentista, que és el concepte d'esportivitat –*fair play*– que va ser creat inicialment per la burgesia introductora de l'esport, com una ideologia defensiva que van utilitzar en el procés de civilització dels brutals jocs col·lectius practicats per les classes baixes amb particular rudesia i perill i que van precedir els jocs esportius actuals. És un plaer moral observar les conductes humanes notables en les accions del joc al marge del mateix convencionalisme de la competició. La racionalització dels jocs tradicionals, que després van ser transformats en esport, l'elaboració de normes estrictes que van reglar l'esport per a reduir-ne l'agressivitat i la violència del joc, el *fair play* i les conductes humanes exemplificants que es donen en les competicions humanitzen i civilitzen a l'esport.

L'esport presenta un aspecte racional i especialitzat. El conflicte esportiu destil·la un plaer per als entesos, que gaudeixen molt més que no pas el lloc de les accions concretes i especialitzades que s'hi observen. Des del punt de vista tècnic, el joc es reconeix mitjançant els angles, les línies, les trajectòries, els espais i les situacions d'equilibri i desequilibri. Des del punt de vista tàctic, les accions col·lectives i individuals, treballades i consensuades prèviament, se sincronitzen per controlar el ritme de joc i dominar els espais clau. L'estratègia consisteix en la gestió, el control i l'explotació dels recursos humans, cognitius, psicològics, materials, comunicatius o financers que cada equip utilitza per assolir la victòria. És la bellesa de la tècnica, la tàctica i l'estratègia que, de forma independent i alhora integrada, proporcionen un plaer exclusiu al coneixedor i a l'expert.

A l'esport hi trobem bons nivells d'imaginació, enginy i creativitat. És l'estètica de la creació de l'esport. Malgrat els perills que sotgen el desenvolupament espontani de l'esperit creatiu en la concepció i pràctica de l'esport –desludi-

ficació, transcendentalització, mercantilització, sensacionalisme, especialització, robotització–, a l'esport existeixen alts nivells d'imaginació i creativitat. La personalitat, l'estil, l'autoritat moral, la capacitat d'imposar-se i l'autoritat moral d'un campió en el terreny de joc són una mostra constant de creació. L'estil és l'originalitat pròpia i intransferible que mostra un jugador en el moment d'efectuar les accions tècniques del joc, l'autoritat moral i la personalitat s'expressen millor en el camp de la tàctica i de l'estratègia. També hem de contemplar la creativitat col·lectiva en la qual participen tots els integrants del duel esportiu; en aquest, el resultat no es pot preveure i la incertesa embolcalla l'ambient al voltant d'un conflicte generat entre adversaris enfrontats amb la finalitat d'obtenir alguna cosa externa als mateixos contrincants: la victòria. En cada trobada esportiva s'assisteix a un esdeveniment únic i irreplicable que genera una nova i original obra esportiva, és a dir una autèntica obra d'art.

A l'esport s'hi articula una utopia social feta realitat: la societat sense classes. És l'estètica de la igualtat que es posa de manifest en les demostracions esportives, en les quals s'assaja una societat sense classes ni distincions. Als estadis i a les pistes esportives es produeix contínuament un miracle social, ja que es construeix una insòlita convivència entre els diversos estaments socioeconòmics de la societat que participen de l'espectacle esportiu. Cada grup social ocupa el seu lloc a l'estadi en funció del seu estatus i la seva posició econòmica (laterals, gols, tribuna inferior i superior, llotja d'autoritats) i tots junts animen, pateixen, gaudeixen, guanyen o perden amb l'equip esportiu que representa el club, la ciutat, el país o un col·lectiu determinat. L'espectador esportiu no és únicament un consumidor d'espectacle, a diferència d'un melòman o un cinèfil. Ell forma part de l'espectacle. A l'estètica de la igualtat, s'aparquen momentàniament les posicions i les diferències dels participants, se socialitzen les emocions i es propicia la participació esportiva, igualitària i equitativa per sobre de qualsevol consideració ètnica, religiosa, social, econòmica o ideològica.

III

Tanmateix, allò que constitueix la categoria estètica essencial de l'esport és la tragèdia. Éssers finits en la finitud d'un camp de joc, pretenen d'imposar la seva voluntat infinita en una contradicció inevitable de desitjos. Apareix la violència, és una violència ritual que respecta generalment la regla de joc, la mort és simbòlica, s'ha perdut, s'ha estat eliminat, la mort d'un dels participants o d'un dels equips és inevitable; però el vençut realment no mor, la seva vida li ha estat restituïda perquè pugui oferir-la en una competició ulterior. L'esport és una tragicomèdia que es presenta festivament en un ambient catàrtic.

L'esport essencialment és un espectacle que consisteix en un conflicte no cruent en el qual els esportistes actius (els actors) i els esportistes passius (els espectadors) comparteixen una intensa emoció esportiva producte del drama generat pel joc i les seves circumstàncies. El combat lúdic, que es troba estrictament codificat per regles i controlat per jutges, conclou amb la designació d'un vencedor (aleatori entre els diversos participants que lluiten, des d'un pla d'igualtat teòric, però no real, per la victòria); el triomf és formulat per superioritat quantitativa (punts, quilos, segons, metes, gols...), que s'obté mitjançant el desenvolupament màxim de les capacitats musculars actives.

La tragèdia esportiva no es confon amb la tragèdia teatral, en què invariablement es donarà sempre el mateix resultat; en l'esport, el jugador i l'equip creen el seu propi text i el públic espera a cada moment una nova iniciativa i un desenllaç distint. La idea de llibertat substitueix la idea de destí, fatalment algú ha de morir, però no resulta fatal que un tingui més probabilitats que un altre, d'aquí sorgeix el concepte d'aposta i de pronòstic que van néixer amb el naixement de l'esport i que l'han acompanyat fins al moment present.

Els clubs esportius i les federacions constitueixen les organitzacions bàsiques i genuïnes del fabulós entramat de l'esport, no obstant, pel fet de transcórrer en el temps, les competicions esportives, organitzades i gestionades per tota una burocràcia genuïnament esportiva, constitueixen les epopeies de l'esport. El rècord, la gesta i l'èxit esportiu s'amplia i es projecta en l'entorn social i cultural a través de la premsa i la literatura, el lirisme perllonga l'epopeia. D'aquesta manera, a l'esport sorgeixen, igual que a les civilitzacions primitives, els mites i les llegendes avalats per la dada estadística

i el rècord, que són els símbols de la nostra era. Per aquesta via l'esport desborda la pròpia institució i es transforma en poesia i és aquí on arriba al punt més elevat de l'estètica de l'espectacle esportiu.

La institució esportiva neix del desenvolupament i de la sistematització de la tragèdia. La necessitat de prodigar i d'explotar els conflictes esportius perquè generin emoció, imaginació i incertesa condueix obligatòriament a la construcció de diferents sistemes de competició: campionats, torneigs, copes o sistemes de *play-off* amb la finalitat de proporcionar excel·lents tragèdies esportives que en el transcurs del seu desenvolupament esdevinguin autèntiques epopeies de l'esport: els Jocs Olímpics, el *Tour de France*, el torneig de les Sis Nacions de Rugby, el Campionat Mundial de Futbol, el *play-off* final de l'NBA o el Campionat Mundial d'Automobilisme, per nomenar algunes famoses competicions esportives de gran audiència. L'esport és, d'aquesta manera, un bell relat èpic que ressegueix de la tragèdia esportiva.

IV (Epíleg)

L'esport és una metàfora de la societat que el fa possible; tanmateix, l'obra esportiva *captiva* de forma distinta el participant i l'espectador de com els *captiva* la realitat social, ja que en la contemplació i la participació en una obra esportiva es trenca temporalment amb els lligams de la realitat; i en aquest agradable segrest emocional resideix la clau del plaer i l'adhesió que proporciona la pràctica i l'espectacle esportiu. D'aquí neix el principi estètic fonamental de l'esport.

JAVIER OLIVERA BETRÁN

jolivera@gencat.net